

АМЕРИЧКА МОЋ ЗАСНОВАНА НА КРИЗИ ЛЕГИТИМИТЕТА-БУЋЕЊЕ ЕВРОПЕ

Слободан Симовић¹

Сажетак

По завршетку Хладног рата, Френсис Фукујама² је предпоставио, заједно са свима нама, да ће, на крају историје, светске либералне демократије живети у релативној хармонији. Политички сукоби, оружани конфликти и економске конфронтације ће постојати између Запада и „осталих“, а не унутар самог Запада. Светске демократије, ширећи узајамни либерализам, демократске принципе, неће имати места на ком ће сукобљавати своје легитимитете. Овакво размишљање је било разумно, али, одмах се то показало, и нереално и нико више не сагледава овако размишљање као нешто што је могло да буде, али није. Зато је, овај разумни покушај, одавно бачен под сумњу. Управо због тога је питање легитимитета, више десетина година, спорно између Американаца и Европљана. Није у питању легитимитет њихових политичких институција, већ њихове различите визије „новог светског поретка“. Након економске кризе из 2008. Године, а посебно пандемије изазване Корона вирусом, легитимитет америчке моћи и америчког глобалног вођства је сумњива већини европских грађана, али и самим грађанима Америке. Америка у континуитету трпи кризу интернационалног легитимитета.

Кључне речи: легитимитет, сукоб легитимитета, САД, Европа, нови светски поредак.....

Abstract

After the ending of the Cold War Francis Fukuyama assumed, along with all of us, that at the end of the history world's liberal democracies will live in relative harmony. Political conflicts, armed conflicts and economic confrontations will stand between the West and the "rest", and not within the West itself. World democracies by spreading mutual liberalism, democratic principles will not have space on which they could conflict their legitimacies. This way of thinking would

¹ Ванредни професор, доктор, Факултет за дипломатију и безбедост, Београд

² Френсис Фукујама је 1989. године објавио чланак у часопису "Национални интерес" под називом "Крај историје" након чега и књигу "Крај историје и последњи човек" 1992. године. Хладноратовски сукоб био је нешто више од политичког, војног или територијалног надметања два блока. Био је то сукоб две потпуно различите идеје о начину организовања друштвеног живота, једне која је под маском егалитарности нарушавала слободу и права грађана и друге која је у први план истицала слободно деловање појединаца уз одсуство ограничења у коме свако најбоље зна сопствени интерес. Фукујама је тврдио да смо са падом комунизма достигли крају тачку идеолошког развоја и "појаву западне либералне демократије као коначног облика људске владавине". Победа "западне идеје" за Фукујама подразумева победу либералне политичке демократије, тржишне привреде и поштовања људских и мањинских права над мрачним силама тоталитаризма и тиранije. За њега је тај тријумф нарочито видљив на основу "потпуног исцрпљивања алтернативних концепција западном капитализму". Крај историје за њега подразумева апсолутни тренутак у коме долази до "победе рационалног облика друштва и државе." Извор: <https://talas.rs/2018/06/28/fukujama-kraj-istorije/>

be reasonable, but it showed unrealistic and nobody doesn't look at this way of thinking as something that might happen, but it didn't. That's why this reasonable attempt was doubted, and that's why the question of the legitimacy is disputable for decades of years between Americans and Europeans. It's not about the legitimacy of their political institutions, but their different visions of "new world order". After the Economic crisis in 2008. And especially after the pandemics caused by the Covid-19 legitimacy of American power and American global leadership is debatable for the most of the Europeans and Americans. America is confronting international legitimacy crisis in continuity.

Key words: *legitimacy, conflict of legitimacy, USA, Europe, new world order.*

1. УВОД

1.1. Појам легитимитета и униполаризма

Легитимитет је реч француског порекла и означава законитост али и законско право на посед. Легитимитет означава и праведност и правилност нечега. У монархијама, представља право на престо по рођењу. Легитимитет је појам који се највише употребљава у правним наукама, али и у политици. Када се каже да легитимитет треба проверити, то онда значи да треба проверити законитост нечега, то јест, да ли је то нешто у складу са позитивним правним прописима или не. Ако је у питању провера нечијег легитимитета, његовог деловања, онда то значи да треба проверити по ком основу тај неко обавља ту одређену функцију, или предузима одређене радње, то јест, да ли уопште има право да то ради.³ Појам униполаризам означава теоријски концепт и/или политичке стратегије, које се односе на доминацију једне силе у свету⁴. Иако се, с правом, може сматрати да том концепту претходи идеологија тзв. Новог поретка, овај концепт се, временски, углавном везује за пад Берлинског зида, 1989. године и завршетак тзв. „Хладног рата“, тј. периода биполарне поделе света. Велика финансијска криза која је недуго затим уследила (1997-98), као и покушај њеног превладавања, ширењем доминације НАТО-а на Балкану, Ираку и Авганистану – представљали су „почетак краја“ униполаризма, који је убрзан након светске финансијске кризе 2008. Године, а шта ће се десити на светској политичкој сцени после пандемије вируса Ковид 19, видећемо. Мада, и то многи еминентни научници, политички аналитичари, политичари, предвиђају стварање Новог светског поретка. „Униполаризам“ се изворно односи на економску моћ, а потом и на остале манифестације „моћи“: политичку, безбедносну, статусну, тј. социјалну моћ итд. Дефиниција униполарности као процеса који проистиче из концепта униполаризма, означава преминање једне економске, политичке и војне силе на међународној сцени. У једностраном, скученом погледу, од како је Маршал МакЛухан⁵ лансирао појам „глобалног села“, униполаризам се везује, пре

³ <https://velikirecnik.com/2016/01/04/legitimitet/> (Пристапљено 20.06.2020.)

⁴ Meier, Ernst-Christoph., Nelte, Klaus-Michael., Schäfer, Heinz-Uwe. Wörterbuch zur Sicherheitspolitik Deutschland in einem veränderten internationalen Umfeld. – Hamburg: Germany, Verlag E.S. Mittler & Sohn, 2006. s. 413

⁵ **Herbert Maršal Makluhan** (Едмонтон, 21. јун 1911 — Торонто, 31. децембар 1980) био је професор енглеске књижевности, филозоф, теоретичар комуникација и књижевни критичар. Маклухан се може сматрати првим теоретичарем филозофије медија те зачетником струје која проблеме медија и медијских посредовања ставља у први план истраживања. Маклухан је можда најпознатији по узречици „медијум је порука“ и термину „глобално село“. Такође, предвидео је интернет и Ворлд Wide Web тридесетак година пре његовог открића. Током 60-их година прошлог века био је на врхунцу славе, а након смрти брзо заборављен. Доласком интернета Маклухан је изронио из заборава и поновно се јавило занимање за његов рад. Ни једна Маклуханова фраза није имала толико успеха

свега, за културолошки феномен мондијализације и економско-политички феномен глобализације, а у политичкој пракси за глобалну доминацију једне светске силе – Сједињених Америчких Држава (САД).

Појам мултиполаризам означава теоријски концепт и/или политичке стратегије које сматрају легитимним постојање више полова моћи у свету. Следствено томе, мултиполарност се јавља као одговор на светску финансијску кризу, 2008. године, од стране водећих земаља Европске уније (ЕУ), попут Немачке и Француске, али и од стране коалиције земаља зване БРИК (Бразил, Русија, Индија и Кина), које сматрају легитимним процес успостављања равнотеже моћи више кључних актера у свету. Ја пре сматрам да је у питању равнотежа страха од моћи оних које је имају и неизвесности било каквог суочавања тих моћи на бојном пољу. У том случају бојно поље би био цео свет. Таква уверења дели и група земаља позната под називом „Г-20“, или БРИМЦ (Бразил, Русија, Индија, Мексико и Кина и још 11 земаља). Имајући у виду да се онтолошко значење моћи односи на друштвену моћ која се у различитим појавним облицима изражава као: економска моћ, идеолошка моћ, религиозна моћ и др. Почивши Зоран Петровић Пироћанац је у Малом појмовнику геополитике⁶ нагласио да мултиполаризам предметно може да се односи и на разноврсне носиоце моћи, тј. на кључне актере на међународној политичкој сцени, као што су: државе или заједнице држава; међународне организације (УН, ММФ, ИБР); транснационалне компаније (ИБН, Џенерал-електрик, Крајслер, Шел, Лукоил, Тојота, Сони); регионалне организације и заједнице (ЕУ, ОЕБС, ОАЈ, ОА3); политички и безбедносни савези или пактови (НАТО); јавне, тајне или полутајне интернационалне организације (Биледерберг група, Трилатерална комисија, Г-8, ротари-клубови, слободни зидари, илуминати, секте, анархистичке, националистичке и терористичке организације), интернационална удружења партија или невладиних организација; државе, односно њихови репрезенти; и моћни и утицајни појединци.

Политичка теорија, посебно савремена, није имуна на проблем униполаризма. Из мноштва, оправданих приговора униполаризму, можемо издвојити барем три озбиљна приговора униполаризму и то због: 1) покушаја инсталације тоталитарне тираније недемократски изабране мањине; 2) неконтролисане (зло)употребе савремених научних достигнућа, која је неетична и искључиво мотивисана профитом, и то, пре свега, у области: кибернетике, генетског инжењеринга и војне индустрије; 3) нарушавања еколошке равнотеже и непредузимање одговорности за климатске промене којим се доводи у питање опстанак људи и других врста на планети.

Први озбиљан приговор политичких теоретичара у вези с униполаризмом јесте покушај инсталације тоталитарне тираније недемократски изабране мањине. Подсетимо се да је велики заговорник глобализма Олдос Хаксли први лансирао идеју о светској влади у јединственој, светској држави, чији би мото био: Заједница – Истоветност – Стабилност.⁷ Ненаучној јавности Хаксли је, ипак, више познат као

као „глобално село“. Први је пут уведена у рукопису Извештај о пројекту и разумевању медија из 1960, а онда је представљена свету у књизи Гутенбергова галаксија две године касније. Фраза је била толико популарна да је пронашла место и у наслову две Маклуханове књиге – *Рат и мир у глобалном селу* из 1968. године, те у посмртно објављеној књизи *Глобално село* (1989.), написаној са Брусом Пауерсом

6 Петровић, З.- Пироћанац, Мали појмовник геополитике, јединица „мондијализација (глобализација)“ Београд:Центар за геополитичке студије „Југоисток“ и Институт за политичке студије, 2004. стр. 266.

7 Aldos Huxley: *Brave New World* – London: Chatto and Windous, 1932.

велики заговорник легализације употребе дрога и по експериментима са једном од првих синтетичких дрога – ЛСД-ом, у оквиру ширег програма који се односио на контролу људске популације, а чињеница је да је третман света као „глобалног села“ имао као једну од последица пролиферацију безбедносних изазова, у првом реду илегалне трговине дрогом и „глобалног“ ширења криминала уопште.

Друга негативна страна глобализма јесте неконтролисана (зло)употреба савремених научних достигнућа, пре свега у области кибернетике, генетског инжењеринга и војне индустрије. Бертран Расел⁸, супротстављајући се таквој тенденцији и плашећи се последица могуће злоупотребе генетског инжењеринга (који је почетком 21. века легализован у Великој Британији), далековидо је проценио, још тридесетих година 20. века, да „ако би се на основу биолошких истраживања закључило да је нека врста људи непослушнија према влади, него неки други типови, влада би могла одлучити да онемогући делатност, или чак и биолошку репродукцију оних непоћудних“. На глобалном нивоу, следствено тој тенденцији, то би значило могућност да недемократски изабрана светска влада, влада без легитимитета, може да донесе одлуку о елиминисању (уништењу) појединих етничких група, народа или нација. Овакав изазов испуњава све услове да се назове „асиметричним“.

Треће, у потрази за што већим профитом, велике мултинационалне компаније и велике силе контролишу избијање криза и ратова ради експлоатације нафте на Блиском истоку или искривљања шума у Латинској Америци и изводе метеоролошке експерименте на Северном полу чије су последице несагледиве. Климатске промене, изливање нафте у море, хаварије нуклеарних електрана у Украјини, Великој Британији и САД, нарушавање озонског омотача, уништавање појединих биљних и животињских врста, разарање споменика културе и цивилизацијских вредности у Ираку, Либану и на Косову итд. уз велика материјална разарања и људске жртве, само су део последица рата мањег (али технички супериорнијег) дела човечанства са природом и културним тековинама других нација. Неконтролисани технолошки развој, ратови и јагања за профитом пратеће су последице глобализације као идејног концепта и амбијент за појаву асиметричних претњи. Критичком посматрачу тог пројекта глобализација најмање личи на теорију, а више на идеологизовану стратегију транснационалних компанија, финансијских организација и најмоћније силе света, чиме добија димензије опасног међународнополитичког експеримента с несагледивим последицама по будућност човечанства. То је, вероватно, разлог што пројекат глобализације често називају „сатанистичким“ и то не само у радикалним хришћанским и муслиманским круговима, него и припадници странке зелених, студентских организација у Западној Европи и следбеници алтернативних група и покрета (НВО), Међународно окружење као и једна група латиноамеричких земаља. Сви они заједно чине снажну, иако хетерогену, међународну опозицију глобализму и униполаризму. Стога, могло би се закључити да се борба за редукцију моћи у политици води кроз: а) друштвене одбране и ненасилне акције, као нпр: демократска средства, парламентарна ограничења, покрети расне еманципације (Африка, САД) и покрети за независност у бившим колонијама (Индија, Алжир итд.), антинуклеарни, антиратни покрети, покрети за родну и полну равноправност итд; б) преко револуционарног докидања моћи (Француска буржуаска револуција, Октобарска

8 Russel, B., *The conquest of Happiness* – London: 1930.

револуција, Кинеска револуција итд); ц) посредством политичке и опште едукације становништва и укључености у процес управљања (Просветитељство, Реформација, демократски избори, референдуми, јавност у раду и одговорност органа власти).⁹

Основ свега је законитост поступања, легалитет који спречава да политичка моћ доминира над правом, правдом и правичношћу. Чист идеализам, реалност је другачија. Свет постаје место у коме су претње све извесније, а у коме су наши одговори врло често недовољни или их једноставно и немамо. Сукоби у којима живимо показали су се као дубоки, тешко сагледиви и као сукоби на које све ређе имамо одговор. Пример: успон Исламске државе представља успон зла које превазилази националне границе и доказује да не постоји као територија, већ као идеја, а да мигрантска криза, пандемија КОВИДА19, за које нико не зна како ће се завршити и колико ће дубоко и трајно променити земље којима је изложена и у којима је настала, упозорава да време пред нама неће моћи да се решава како нас је до сада учила доктрина и наука. Глобализација мора да учини корак уназад и прихвати бар право на постојање слободног народа и слободне земље ма колико она мала била или не, у стању да управља светским токовима и процесима. Без повлачења глобализације бар за корак, ми ћемо имати глобалну претњу, али нећемо имати глобални одговор.

1.2. Америка се разликује од Европе

У септембру 1998. Социјалдемократска партија Немачке, коју је предводио Герхард Шредер, поразила је владу Хришћанско-демократске уније Хелмута Кола. 41% СПД-а и 7% Зелених је било довољно за стварање коалиционе владе у којој Јошка Фишер постаје вицеканцелар и министар спољних послова. Године 1999, Немачка је по први пут након Другог светског рата употребила своју војску ван Немачке и то током бомбардовања Југославије. Јошка Фишер је био снажан поборник ратне опције коју је јавно заступао, сматрао је да је ратна солучија најбржи начин да се смени Милошевић и самим тим реши криза.¹⁰ У мају 1999. године, један антиратни демонстрант је бацао врећу црвене боје (симбол крви) на Фишера током партијске конвенције која је расправљала о НАТО нападима на Југославију. Одлука о подржавању бомбардовања се показала јако контроверзна јер се Фишеров план не само сукобио са пацифистичком филозофијом Зелених већ и са тим што је први пут од Другог светског рата Немачка директно учествовала у једном отвореном сукобу.¹¹ Зашто овај увод, зато што показује сво лицемерје спољне политике Немачке, како тада, тако и данас. Тај исти Фишер је у вечери америчке инвазије на Ирак, марта 2003. године, питао: "Коју врсту светског поретка ми желимо"? Велика прекоокеанска дебата о рату у Ираку, не и о Југославији, се налазила у огромном неслагању са „светским поретком“. Напад на Ирак отклонио је сваку сумњу о сукобу Америке и Европе по питању оправданости вођења рата против Садама Хусеина. Да је рат прави одговор сложила се већина Американаца, али је више Европљана одговорило са „НЕ“. Ова чита и видно изражена неслагања су представљала много више од једноставних аналитичких процена ситуације у

9 Beyme von Klaus, *Suvremene političke teorije* – Zagreb: „Stvarnost“, 1977, str. 302.

10 Joschka Fischer auf dem Kosovo-Sonderparteitag in Bielefeld 1999 - YouTube

11 https://sr.wikipedia.org/wik/Јошка_Фишер

Ираку. Можда је суштину оваквог односа према овом проблему, исказано неслагање, најбоље објаснио тадашњи министар иностраних послова Француске Доминик де Вилепин, сукоб није толико био о Ираку, колико је представљао конфликт између „два вида света“. Једног света у коме 80% грађана верује да се ратом може постићи правда и другог, у коме мање од половине питаних сматра да никакав рат не може бити праведан. Американци и Европљани се не слажу у вези улоге међународних закона и институција, као и са ширењем или скраћивањем већ итекако значајног питања међународног легалитета. Добро је закључио Герхард Шредер месецима пре рата у Ираку, *Америка се разликује од Европе*. Не верујем да има некога ко ово може да пориче. То више и није неко питање. Сада је основна тема стратешка подела послова у којој је Европа сконцентрисана на Европу, а САД на све остало. Сигурно је једно, велики филозофски раскол који је настао унутар Запада, уместо узајамне равнодушности, довео је до узајамног антагонизма, слабењу обеју страна прекоокеанске заједнице. Несумњиво је, а то је и време показало и доказало, да се нове кризе и опасности само множе и овај раскол може имати озбиљне последице. Америка, то је показала и администрација Доналда Трампа, игнорише проблем борбе за одређивање и добијање међународног легитимитета у овој новој ери и то је веома значајно у одређивању будућности међународног система и места САД у њему. Да ли ће доћи време да се Американци и Европљани једни другима обрате речима Боба Дилана: „Ви идите вашим путем, а ми ћемо својим“, видећемо. Мада, већ постоје предлози конкретног постављања ЕУ политици Доналда Трампа. Бивши немачки канцелар Герхард Шредер заложе се за заједничку економску, социјалну и спољну политику, као и поновно приближавање ЕУ Русији и Турској. Он је, на предавању у Бечу 2018. године, марта месеца, истакао да Европа мора одговорити на политику председника САД Доналда Трампа „Америка на првом месту“ тиме што ће се реформисати под немачко-француском вођством, као и кроз приближавање Русији и Турској. Шредер је нагласио да се та политика, која је јасно ослоњена на популизму и изолацији, а која има за циљ и раздор у ЕУ, не сме следити. Уверен је да ће америчка политика донети промене по Европу, те истакао да Европа мора наћи одговоре на такво понашање САД. Један одговор је, након фазе захлађења протеклих година, поновно оживљавање осовине Берлин-Париз, као окретницу европске интеграције. Француски председник Емануел Макрон је представио свој предлог реформи ЕУ, и сада је неопходно да се, иако се са њим не слаже у свим тачкама, сагледа под околностима како се бранити од америчке политике која је неконтролисана, оценио је Шредер додајући да је обавеза Француске и Немачке да покрену заједничку европску агенду и Европи дају нови импулс.

Евразони не треба само заједничку монетарну политику, већ је неопходна и заједничка финансијска, привредна, па чак и социјална политика. „Исто тако у Европи је неопходна јединствена спољна политика, и то најбоље са европским шефом дипломатије.. Што се односа са Русијом тиче он је казао да су без сумње Русија и Турска тешке земље, са унутрашњо-политичким развојем и спољнополитичким одлукама које нису никог обрадовале. Али без сарадње са Москвом и Анкаром нема стабилности у источној Европи, на Кавказу, Блиском истоку и северној Африци, закључио је он.¹² За разлику од Шредера, Ангела Меркел се залаже, говор

¹² <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/400062>(Приступљено 20.06.2020.)

посланицима у немачком парламенту, за одржавање НАТО-а и да је то данас више у интересу Немачке него што је то био случај током Хладног рата или је барем једнако важан као тада. Поновила је и изјаву немачког министра иностраних послова Хајка Маса, који је рекао да Европа тренутно не може сама да се брани¹³. С друге стране Меркалова, говорећи пред европским парламентарцима, залаже се за стварање европске војске, политичко и економско јединство, заједничку производњу и извоз оружја¹⁴. Ово ће се посебно свидети Американцима.

Изнео сам ове ставове Шредера јер у њима видим и нашу шансу, шансу решења многих проблема на Западном Балкану. Став Меркелове према Србији, Косову, је одавно јасан. Да ли је за Србију добро што одлази, видећемо, али је сигурно да неће бити горе.

2. Три стуба легимитета „Хладног рата“

За време Хладног рата питање легалитета америчке моћи и њихово глобално вођство узимани су здраво за готово, и то не само од стране каубоја. Огромна већина Европљана, иако не ретко задиркује америчку доминантност, омаловажава њихове војне „успехе“ у Вијетнаму, Латину – Америци и другим местима изказивања америчке моћи и доминације, прихватала је америчко вођство као међусобно потребно и пожељно. УН и Сасвет безбедности били су у ћошку догађања и то скоро првих четрдесет година свог постојања, а због конфротације Хладног рата. САД нису, у том периоду, пронашле, јер га нису ни тражиле, пут у добијању одобрења за своја ратовања, или претњама ратом широм света, а Европљани нису очекивали нити захтевали то право. Па ни они нису тражили ово овлашћење, сагласаност свог деловања на Средњем истоку, у југоисточној Азији или на југу Атлантика. Када је неко и покушао да постави питање легалитета америчког деловања, САД су, цитирајући међународне законе, апострофирали, у циљу оправдања своје тадашње међународне политике, принципе колективне самоодбране. Ови принципи, базирани на повременом дубиозном предлогу да је свака акција коју предузимају САД, од војних интервенција, тајних акција, била, по дефиницији, чин колективне одбране „слободног света“ од агресивног и декструктивног међународног комунизма. Данас тероризма.

Страх од комунизма, скуп многих околности, а не законско и институционално деловање, су обезбедили легитимитет САД у том конфликту. Бар што се тиче Запада.

У Европи, амерички легалитет се ослањао на три стуба, базирана на постојању комунистичке империје, СССР.

Први и најснажнији стуб је била стална стратешка претња СССР-а- стварност која је свакодневно стварала утисак претње, а на основу стотине хиљада војника стационираних у средишту Европе. Удружено са овом општом претњом било је створено и опште мишљење, међусобно разумевање да само САД поседују моћ да их одговоре од свих злих намера. Овакво схватање, код већине Европљана, азијских савезника Америке створило је уверење у амерички надмоћ, супериорност и да сви они прихватају америчку улогу свог главног браниоца од совјетске претње, што је

¹³ <http://rs.n1info.com/Svet/a547370/Angela-Merkel-o-NATO.html> (Приступљено, 20.06.2020.)

¹⁴ <https://www.dw.com/sr/angela-merkel-potrebna-nam-je-evropska-vojska/a-46279596> (Приступљено, 20.06.2020.)

дало широку потпору њеном легимитету. *Легимитет заснован на страху. Односно, можда је и реалнија ова констатација, већи део легимитета који су САД уживале унутар Запада, потицао је са циљем заштите интереса њихових савезника. Можда није витешки, али је корисно.*

Други, Американцима је одговарала улога, сами су је наметнули „вође слободног света“, а против тоталитаризма који је наметао СССР. Европљани, већина њих, се слагала са овом улогом САД. Преовладавају либерални демократски принципи, који су тада много више одговарали свету од тоталитаризма који им се нудио с друге стране, чак и ако се морало одустати од света направљеном за демократију.

Трећи стуб. Биполарни међународни систем Хладног рата је изнедрио нешто што са правом можемо назвати Сруктуралним легитимитетом. Просто објашњено, једнака равнотежа између две надмоћности значила је да је моћ Америке ограничена једнаком или сличној по јачини моћи СССР-а. Европљани се нису овоме обрадовали бројећи нуклерне главе једних и других, посебно не, ако је совјетских било више, али једнака надмоћност између две надмоћности значила је да је моћ Америке била ограничена. У пракси то је значило да су Де Голова Француска и Немачка Вилија Бранта, уживале мали степен независности од америчке доминације, који им је омогућила ова равнотежа снага, надмоћности. Зашто нисам споменуо Велику Британију. Енглези су се увек правили енглезима. Кроз историју им је пријала улога балансера што су покушали да буду и за време Хладног рата. Увек су на страни јачег, а у „заштити# слабијег“. Штзо би рекли у нашем народу, читај између редова, „увек у заштити само својих политичких и економских интереса“.

Завршетком Хладног рата ови стубови америчког легалитета нашли су се у рушевинама Берлинског зида и хркотинама Лењинових и Стаљинових споменика. Мало тога је остало у периоду после Хладног рата што би их заменило. Радикални ислам, икао представља евидентну опасност у облику тероризма, није и не може да замени камунизам као идеолошку претњу Западњачкој либералној демократији. Михаил Горбачов био је у праву када је рекао Џорџу Бушу: „Учинићемо вам нешто страшно, оставићемо вас без противника“.¹⁵ Данас фраза „вођа слободног света“ звучи апсурдно чак и Американцима.

3. Европа после Хладног рата - НАТО продужена рука спољне политике САД према Европи

По завршетку Хладног рата ништа у Европи више није било исто. Десиле су се крупне геостратегијске и геополитичке промене на простору Европе, које су значајно измениле економске, културне а, посебно безбедносне прилике, пре свега у земљама које су биле у саставу СССР-а, или под утицајем Кремља. У њима су, после деценија једног начина размишљања и деловања, у условима биполарног окружења и надметања две доминантне велике силе и војних блокова чији су оне били стожер, отворене нове могућности, односно нужности избора друштвеног уређења, путева економске транзиције, реформи безбедносног сектора, изградње културних симбола

¹⁵ <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:771249-LAZANSKI-Amerika-je-dobila-hladni-rat-razorila-Srbiju-stavila-Evropu-u-dzep---a-onda-se-pojavio-Putin> (Приступљено 15.06.2020.)

биполаризма. Промене су домино ефектом захватиле готово све области друштвеног живота.

Са завршетком Хладног рата беспримерна америчка глобална моћ је неизбежно постала нова тема, тема због које је отпочела „борба“ између Американаца и Европљана. Током Хладног рата, чак и доминантне и арогантне САД су биле принуђене да послушају Европљане, баш због тога што је политика америчког Хладног рата циљала, изнад свега, јачању и заштити Европе. Данас је Европа изгубила много од утицаја који је некад уживала. Са становишта силе, Европа је данас превише слаба да би била битан савезник, али је и сувише добро осигурана да би била потенцијална жртва. Зато Доналд Трамп и инсистира на плаћању ове сигурности.

У овим корелацијама односа, НАТО постаје продужена рука спољне политике САД према Европи.

Шта је то било примарно за НАТО после Хладног рата:¹⁶

(1) Биполарни карактер међународних односа, успостављен после Другог светског рата, доживео је крах. Дезинтегрисан је СССР, који је више од четрдесет година био центар идеолошког, привредног, војног и других окупљања европског социјалистичког света.

(2) Распуштен је Варшавски уговор, војно-политички савез социјалистичких држава. Тим чином нестао је међународни систем колективне безбедности утемељен на два подсистема парцијалне колективне безбедности, тј. на два међусобно супротстављена војно-политичка блока, НАТО и Варшавском уговору.

(3) Северноатлантска организација НАТО остала је једина и доминантна војно-безбедносна организација на европском простору.

(4) Класична војна сила (тзв. *hard-security*), у биполарним међународним односима главно средство застрашивања, перманентног доказивања надмоћи и престижа једног блока над другим, изгубила је ту своју функцију. У измењеном међународном окружењу невојни изазови безбедности и стабилности (тзв. *soft-security*) били су много бројнији и учесталији од класичних војних.

(5) САД, некада једна од двеју супер-сила, остале су једина супер-сила у новој међународној заједници.

(6) Падом комунизма у Европи, социјалистичка идеологија изгубила је на свом значају као интегративни фактор у Европи, укључујући и безбедносну димензију. Између два становишта, првог, да је нестанком СССР и распуштањем војнополитичке организације социјалистичких европских земаља, Варшавског уговора, формално престао разлог да буде (*raison d'être*) хладноратовског НАТО-а, и другог, да нестанак СССР и Варшавског уговора представља историјску победу НАТО јер је наживео свог непријатеља, кројила се будућност Северноатлантског савеза.

Кључ опстанка НАТО био је у ставу САД, једине супер-силе и најјаче државе у Алијанси, према овом питању. Тај став изграђен је на следећим интересима и плановима:¹⁷

¹⁶ Радован Вукадиновић, Лидија Чехулић Вукадиновић, Давор Божиновић, НАТО еуроатлантска интеграција, Топикал, Загреб, 2007, с. 137.

¹⁷ Исто

(1) САД су хтеле да сачувају свој доминантан утицај и војно присуство у Европи, јер су изласком из изолационизма заузеле дугорочан спољнополитички став да безбедност САД зависи од стабилности северноатлантског простора, војне и привредне интеграције са европским партнерима;

(2) Континуитет трансатлантизма требало је сачувати у циљу очувања јаке, већ изграђене безбедносне заједнице држава западне цивилизације;

(3) Америчко присуство у Европи било је гаранција да ниједна друга држава неће заузети лидерско место САД у том региону, што је најмање двоструки интерес САД: у циљу обуздавања таквих тежњи уједињене, ојачане Немачке, а протек времена то потврђује, и спречавања обновљених империјалних амбиција ојачане Русије;

(4) Једини формални основ за војно присуство САД у Европи је НАТО, јер без те организације поставља се питање статуса оружаних снага САД у европским сувереним државама;

(5) НАТО је од почетка био инструмент безбедносне доминације САД над Европом и одатле, према развоју постхладноратовске ситуације и спољнополитичких амбиција САД, инструмент њеног даљег настојања да сачува лидерску позицију и контролу у глобалним безбедносним релацијама;

(6) САД су хтеле да трансатлантску, демократску и безбедносну заједницу прошире на исток, на државе средње и источне Европе, али са демократским друштвеним уређењем, економском транзицијом од социјализма ка либералном капитализму и реформисаним системом безбедности;

(7) Са геостратегијског аспекта, ширење НАТО на исток, представља капитализацију добити победничке стране у Хладном рату, на штету дојучерашњег, али значајно ослабљеног противника;

(8) Синтагме „нова, слободна, уједињена, демократска... Европа“ означавале су тежњу САД за изградњом такве Европе у „новом светском поретку“ и „процесу глобализације“, у коме би САД очувале водећу позицију у глобалним релацијама;

(9) За реализацију оваквих амбиција САД, најпогоднији је био НАТО, организација која уједињује Запад на највишем историјском нивоу до тада, са изграђеном војном и политичком инфраструктуром, способна да ефикасно делује на заштити трансатлантске заједнице. Државе чланице биле су за опстанак НАТО, уз познате резерве Велике Британије и Француске у погледу даљег јачања Немачке, али и уз све присутније тежње за самосталнију улогу европских држава када су у питању безбедносна и економска питања, изражене у настојањима за изградњом заједничке спољне и безбедносне политике и економским јачањем Европске уније. Савезна Република Немачка хтела је уједињене две немачке државе и останак у НАТО, а не неутралну позицију што је био совјетски предлог у страху од оживљавања неонацизма и њеног јачања. САД су, управо супротно, хтеле Немачку у НАТО, ради даљег држања под контролом, али и ради јаког НАТО, јер без централне европске државе у просторном, али и сваком другом погледу Алијанса би свакако била ослабљена за једну јаку економску и војну силу, а то би вероватно био и почетак њеног нестанка. Уједињена Немачка постала је централна европска сила, а због подршке коју су САД пружиале начину уједињења у оквиру интегрисане Европе, а не ширих процеса у оквиру КЕБС-а и ограничења која су предлагале Француска, Велика Британија и Совјетски Савез, уједињена Немачка постала је још ближа САД него бивша

Савезна Република Немачка. Сви покушаји Совјетског Савеза да у другој половини осамдесетих година одрже позицију супер-силе и ривала САД остали су безуспешни. „Гласност“ и „перестројка“, начини совјетског лидера Михаила Горбачова да на друштвеном и привредном плану сачува социјалистички друштвено-економски систем, нису дали очекиване резултате. Утицај СССР на међународном плану брзо је слабио, иако је то период највећег совјетског отварања и живе дипломатске активности на највишем нивоу. Очигледни показатељи да се ситуација мења било је и мађарско отварање границе према Аустрији када су хиљаде грађана источноевропских држава прешле на Запад, а нарочито излазак Источне Немачке из орбите совјетског утицаја. Убрзано су јачали и захтеви за издвајањем појединих република из састава СССР. Током 1991. то су учиниле три балтичке републике, Естонија, Летонија и Литванија, онда и Украјина и Белорусија. У Москви је 20. децембра 1991. године извршено трансформисање СССР-а у Заједницу Независних Држава, чиме је озваничен распад Совјетског Савеза. У Москви је 20. децембра 1991. године извршено трансформисање СССР-а у Заједницу Независних Држава, а све њене чланице аутоматски су постале чланице НАТО Савета за северноатлантску сарадњу – (НАСС), чији је задатак био да „помаже сарадњу између учествујућих земаља на свим нивоима по питању безбедности и другим сличним питањима и да надгледа процес развоја и јачања институционалних веза, као и њихових неформалних односа“¹⁸.

Све ово је указивало да је НАТО испунио своју мисију одбране Европе од комунизма и СССР-а, да је Запад сигуран, безбедносно и идеолошки, и да нема разлога за његов даљи опстанак. Кенет Волк и Џон Миршајмер тврдили су тада да „НАТО-у нису одбројани дани, али јесу године“¹⁹. На другој страни, чињеница јесте да се ситуација значајно променила, али да је постала једноставна за овако важну одлуку у погледу даље судбине организације стваране деценијама – није. Убрзане промене у средњој и источној Европи поставиле су пред НАТО нове и другачије безбедносне изазове. Дојучерашње комунистичке државе биле су пред избором нових идеолошких, политичких, војних и економских могућности. Битно измењена геополитичка и војностратегијска слика Европе за НАТО је представљала нови изазов и задатак: како доградити безбедносну архитектуру евроатлантског простора.

Дискусија о будућности НАТО заправо се више водила око питања његовог проширења, а мање опстанка. Лидија Чехулић Вукадиновић указује на два основна приступа, први је „Јалта“ а други „Мастрихт“ приступ. „Заговорници тзв. ‘Јалта’ приступа опстанак и ширење НАТО образлажу првенствено геополитичким разлозима темељећи своју анализу на тзв. структурално-реалистичкој школи. У постхладноратовској промењеној геополитичкој слици Европе ширење НАТО за њих је реална нужност и објективна датост како би се избегао геополитички вакуум у срцу Европе“²⁰. Хенри Кисинџер, Збигњев Бжежински и Вилиам Одом, залагали су се за пријем у чланство земаља средње и источне Европе чиме би се Русија онемогућила у остваривању поновног утицаја на том подручју²¹. НАТО би био стуб проширеног

18 NATO Handbook, NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2006, p. 18.

19 Kenneth N. Waltz, „The Emerging Structure of International Politics“, International Security 18, no. 2 (Fall), 1990, pp. 75-76; John J. Mearsheimer, „Back to the Future“, International Security, no. 1 (Summer), p. 52. Видети још: Waltz, Kenneth N., Theory of International Politics, McGraw Hill, New York, 1979, str. 54; Waltz, Kenneth N, Evaluating Theories, in: John A. Vasquez, Colin Elma

20 Вукадиновић, Р; и др., оп.цит.стр.188.

21 Henry Kissinger, Diplomacy, New York, 1994, pp. 823-825; Zbigniew Brzezinski, „A plan for Europe“, Foreign Affairs,

система европске безбедности и окосница будућег окупљања продемократских европских снага.²² На негативне аспекте проширења упозораваала је друга група реалиста, Џорџ Кенан, Мајкл Манделбаум и Мајк Браун, који су страховали од јачања националистичких снага и радикализовања руске политике због приближавања НАТО источним границама Русије и претњама по њену националну безбедност.²³ „Заговорници тзв. ‘Мастрихт’ приступа, ширење организације НАТО стављају у контекст регионалног приступа и институционално-либералног модела по којем се стабилност и безбедност одређеног региона постиже комплементарним деловањем кроз систем колективне безбедности, развојем демократије и привредном сарадњом земаља тог региона. Државе нове Европе, укључујући и чланице НАТО, треба да теже просперитету и безбедности путем међусобне сарадње, али је нагласак на економском, а не више војном аспекту безбедности“.²⁴ Важан аргумент у корист опстанка НАТО била је његова институционална изграђеност и способност да оствари задатке који су му поверавани. Растурање такве организације крајње је нерационално, а потребе за њом, пред све већим бројем нових изазова, ризика и претњи, очигледно нису престале. Коначно, одлучујућа реч најјаче силе, САД, била је за НАТО, јер је био и остао „рука“ њене спољне политике према Европи, даље на исток, а у измењеним околностима и на глобалном нивоу. Посебно после говора Путина на Безбедносном форуму у Минхену 2007. Када је поручио Западу „Свет није само ваш“.

Брзина опредељивања и спремност на активно реаговање на безбедносне проблеме изван своје територије потврђују да у НАТО-у није ни било дилеме о опстанку. Ширење је заправо било услов опстанка. „Out of area, or out of business“, добро је амерички сенатор Ричард Џ. Лугар сажео дилему Алијансе из тог времена у реченици да НАТО мора „кренути ван свог делокруга или остати без посла“.²⁵ Политичка порука и поента је и дугорочнија – НАТО мора да се реконструише и изгради механизме и капацитете да одговори на стратешка питања и изазове у датом тренутку, без обзира на то одакле долазе. Развој догађаја у наредне две деценије потврдио је способност НАТО-а да „далековидим потезима превлада наслеђе Хладног рата и да, мењајући себе, одлучујуће утиче и на преобликовање укупних односа на прелазу из века у век и нови миленијум. Прилагођавајући се реалностима створеним незапамћено муњевитим и неочекивано дубоким потресима, а, при томе имајући и поуздано предвиђање новодолазећих односа, овај савез се на делу потврдио“²⁶

no. 74, Jan/Feb. 1995, pp. 26-42; William Odom, „NATO Expansions: What the Critics are Wrong?“, National Interest, no. 39, proleće 1995, pp. 38-49

22 Видети више: Чехулић Лидија, Еуроатлантизам, Политичка култура, Загреб, 2003. стр. 163.

23 George Kennan, A Fatefull Error, New York Times, 5. februar 1997; Michael Mandelbaum, The Dawn of Peace in Europe, New York, 1996; Michael Brown, „The Flawed Logic of NATO Expansion“, Survival, no. 37, Spring, 1995, pp. 34-52

24 Вукадиновић, Р; и др., оп. цит. Стр. 189.

25 Мутаџић, Раденко, Еволуција партнерске политике НАТО-а, Министарство одбране Републике Србије, Медија центар „Одбрана“, 2013. стр. 2.

26 Драган Р. Симић, Наука о безбедности – савремени приступи безбедности, ЈП „Службени лист“ СРЈ, Факултет политичких наука, 2002, с. 112–129.

4. Пад економске моћи САД и рат против Ирака

Без обзира на острашћеност Бушове администрације, потпомогнуте медијским хијенама и апологетама који су подржавали и бранили темељну неверодостојност изнешеног о поседовању хемијског оружја Ирака, не пружа правно оправдање рата. Међутим, мора се нагласити, да је пре напада на Ирак, Бушова администрација већ прокламовала нову стратешку доктрину која афирмише легитимитет “превентивног” рата или “рата да би се предухитрио противник”, што значи да Вашингтон придржава право да нападне било коју земљу за коју процени да може бити потенцијална претња Сједињеним Државама. По овом основу, нема земље на свету која се не би, пре или касније, могла наћи на удару САД²⁷. У свом обраћању нацији 17. Марта 2003. године Буш се формално позвао на ову доктрину као на коначно оправдање за напад на Ирак: “Делујемо сад, зато што би ризик услед неделовања био далеко већи. За годину, или пет, моћ Ирака да нанесе штету слободним нацијама биће увишестручена”. Другим речима, САД ће напасти Ирак док је овај још беспомоћан, и то не због оног што је Ирак учинио, већ због нечег што би могао починити у неко неодређено будуће време. Ова доктрина, која нема утемељење у међународном праву, прихвата рат и освајање као закониту политичку могућност. Инвазија Ирака виђена је као прва у низу “ратова по избору”, који ће бити покренути у трци за неприкосновену светску хегемонију САД. Могуће супарнике треба уништити пре него што постану знатнија претња.

Коллапс Совјетског Савеза, америчка је владајућа елита протумачила као могућност да се спроведе грабежљива империјалистичка агенда, коју је било немогуће спровести непосредно након Другог светског рата и за време скоро полувековног Хладног рата. Прогласивши долазак “униполарног момента”, САД су се спремиле да, као принципијелни стратешки циљ, спрече појаву друге силе, било да је то новоуједињена Европа, Јапан или потенцијално, Кина, која би могла угрозити њен доминантан међународни положај. Свесни значајног опадања положаја САД у светској економији, стратеги америчког империјализма су одредили да свеобухватна војна премоћ САД буде главно средство помоћу којег би могли спровести темељно преуређење света у складу с властитим интересима. У том контексту је употреба војне силе у сврху делотворне контроле региона у којим се производи нафта, као и глобална дистрибуција овог кључног ресурса, еволуирала од стратешке идеје у конкретан план деловања.

После овога, свима мора бити јасно, постављање САД према „независном и међународно признатом Косову“ као свом спољнополитичком циљу.

Америка, на овај начин, жели да легитимише контроверзни принцип хуманитарних интервенција (национални интерес). Хуманитарне интервенције спадају под национални интерес пројектовања друштвених вредности ван државних граница. Међутим, хуманитарне интервенције имају и потенцијалну инструменталну корист којом се могу задовољити национални интереси који нису вредносни. Управо је потенцијална инструментална корист хуманитарних интервенција разлог зашто Вашингтон континуирано инсистира не само на де факто већ и на де јуре независном

27 North David, Kriza američkog kapitalizma i rat protiv Iraka, 21 Mart 2003.

Videti na: <https://www.wsws.org/sh/articles/2003/03/21/dn-m21.html> (Pristupljeno 23.06.2020.)

Косову. Успешно окончање две интервенције (Србија, Ирак) исте врсте (у смислу нелегалности и начина правдања) у релативно кратком временском периоду (1999, 2003) знатно доприноси легитимитету ратова вођених због „хуманитарних интереса човечанства“.²⁸ Читај, америчких националних интереса и превентивног деловања јер су свесни својих слабости и да могу нападати само много слабије од себе. Зато неизненађује страх Пентагона и стална упозорења на војно јачање Кине. Економски то је евидентно. Још од када су у јануару 1979. године поново успоставили дипломатске односе, Сједињене Америчке Државе и Кина значајно су и континуирано шириле обим економске сарадње. Кина је данас други најзначајнији трговински партнер САД (одмах после Канаде), а у 2014. укупна робна размена између две земље износила је чак 592 милијарде америчких долара. Поређења ради, 1979. године тај износ био је око две милијарде. Такође, Народна Република Кина треће је најзначајније извозно тржиште САД (иза Канаде и Мексика), али и земља одакле Америка увози највише робе. Кина је, уз Јапан, и највећи појединачни власник америчког јавног дуга. У извештају америчког министарства финансија наводи се да је у 2015. укупан федерални дуг достигао 18,1 билион долара (што је више од целокупног бруто домаћег производа САД), док је Кина највећи власник хартија од вредности америчког министарства финансија, у износу од готово билион и триста милијарди долара. Чињеница која посебно забрињава америчку страну јесте и растући трговински дефицит који САД има у односу према Кини. Прошле године тај минус у међусобној трговини износио је чак 342 милијарде долара.²⁹

У Извештају Пентагона из 2015. Године, за који је Рик Фишер, аналитичар кинеске војске, рекао да представља најдетаљнију процену у протеклих пар година заључује се: „Кинеска војска, која некада није била тако јака и опремљена, убрзано постаје веома софистицирана уз високо-технолошку војну организацију која се фокусира на развој асиметричних ратних способности које ће јој омогућити да порази војску САД или неку другу напреднију војску у будућности.“³⁰ Генерали у Пентагону имају своју визију превентивног деловања оружаних снага САД. Њихова је процена да се са Кином мора завршити, војно, до 2025. године. После тога, Кина ће, по њиховим проценама, бити доминантна војна и економска сила у свету. Оправдани страх или ратно хушњачка пропаганда произвођача оружја и њених лобиста у Пентагону. У Извештају Пентагона из 2018. Године пише, што су јавности пренели ББС и ЦЦН, “У последње три године Народно-ослободилачка армија Кине брзо је проширила подручје операције бомбардера и стекла искуства у поморским регијама и њена војска вероватно изводи вежбе за нападе на САД и наше савезнике”.³¹ После овога неминовно следи питање?

28 Terry Deibel, *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft*, Cambridge University Press, New York, 2007, p. 128.

29 <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1331528> (Приступљено, 26.06.2020.)

30 Извор: <http://www.intermagazin.rs/najmocnije-kinesko-oruzje-probija-americku-odbranu-kineski-wu-14/> (Приступљено, 26.06.2020.)

31 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=08&dd=18&nav_category=78&nav_id=1432394 (Приступљено, 20.06.2020.)

5. Да ли геополитичко надметање САД и Кине укључује ризик од оружаног сукоба

У Стратегији националне безбедности Сједињених Америчких Држава, коју је Трампова администрација објавила 2017, Кина се помиње као земља слично бившем Совјетском Савезу, представља претњу америчком политичком и економском напретку, и чији је циљ да уништи просперитет и безбедност америчког народа. Кинески доживотни председник Ши Ђинпинг изнео је дугорочну визију будућности своје земље на Конгресу владајуће странке исте 2017. - предвиђајући да ће Кина надвладати Америку у блиској будућности. Многи експерти, међутим, истичу да ће америчке преовлађујуће предности – економска виталност, огромна војна сила, невиђени број савеза и партнерстава, стабилност уставног поретка и дубоко укоренење демократске слободе - задржати САД на светском врху још дуго времена и да амерички председник Доналд Трамп брзоплето ставља свој печат на америчке иностране односе - наглашавајући да се интереси земље налазе на првом месту – истовремено доводећи у питање посвећеност Америке либералном међународном поретку који је градила и одржавала током хладноратовске и пост-хладноратовске ере заједно са својим демократским партнерима, пре свега из Европе.

Други, укључујући **Стивена Волта**³² професора на Универзитету Харвард, који пише о међународним односима из перспективе реал-политике, тврде да либерални светски поредак није никада успостављен као глобалан систем и ја мислим да је он у праву. Волт, при том, наглашава да је у току политика надметања великих сила, а једино спорно питање је да ли у новој све оштријој супресилској утакмици учествују само Америка и Кина, или и друге земље које можда нису суперсиле, али се сматрају регионалним хегемонима као што су Русија, Немачка, Индија и Јапан. При том, додаје он, пријатељско геополитичко окружење, прављено по америчком кроју од Другог светског рата до скорашњих дана, а под којим су низ земаља достигле високе економске па и стратешке домете - сада је на издисају. Тиме се завршава и много тога што је Кини обезбедило изузетно убрзани економски развој – страни капитал и технологију, као и неисцрпна глобална тржишта, али, он указује и на мањкавост кинеског успона.

“Кинеска економска, донеке и војна моћ, порасли су енормно у последњих 30 – 40 година. Међутим, Кина се није изједначила са Америком и сумњам да ће у томе моћи да успе за догледно време. Кинески развој заснован је на извозу, чему постоје лимити. Кина почиње да учи болну лекцију од прекомерне зависности од извоза у САД. Та чињеница аутоматски ограничава вишак средстава за улагање у моћ Кине да пројектује своју силу даље од сопственог региона. Америка нема ту потешкоћу.” Америка има предност и у географији, додаје Волт: *“Кина, за разлику од Америке, је махом окружена земљама које јој нису нарочито склоне, и од којих су неке као Јапан директно супарничке. С друге стране, земље које окружују Америку, одржавају добре односе са њом. САД такође имају географску предност у односу на Кину. Изоловане су од осталог света са два велика океана. Да сам Кинез, гледао бих на положај Америке са завишићу.”*

32 Волт Стивен, Геополитичко такмичење САД и Кине укључује ризик од оружаног сукоба. Доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/intervju/5049417.html> (Приступљено 27.06.2020.)

Волт признаје да би ривалство између две суперсиле могло да буде дуготрајно. Не искључује ни оружане конфликте. Ових дана, на пример, један високи званичник кинеске дипломатије, Директор за контролу наоружања **Фу Кон**, упутио је позив Аустралији, Јапану и Јужној Кореји да не дозволе размештање америчких ракета средњег домета на њиховој територији. Рекао је да то “не би служило националном безбедносном интересу” тих земаља.

“Две најснажније земље на планети увек ће једна другу да посматрају са подозрењем, “ каже Волт. По њему ни једна страна није заинтересована за директни ратни сукоб, али он додаје: “С обзиром да се такмичимо за утицај у сличним регионима И ако средства која користимо јесу војна, није искључено да дође до војног окршаја, увек ће постојати и ризик од војне конфронтације - на пример, око Тајвана или у Јужнокинеском мору“, или око питања: “ко је крив за избијање пандемије КОВИД-19.“

Криза коју је изазвала пандемија ЦОВИД-19 потресла је међународне односе и дипломатске везе и показала велике пропусте у мултилатералној сарадњи развијених земаља.

Европска унија суочава се са бројним изазовима услед различитих потреба и реакција држава чланица, а у позадини кризе траје сукоб Саудијске Арабије и Русије поводом цене нафте. Сукоб између Сједињених Америчких Држава и Кине, који је постојао и пре корона вируса, услед епидемије је интензивирао, чиме је доведена у питање међународна координација на решавању кризе. Амерички председник Доналд Трамп је на недавно одржаном виртуелном састанку лидера држава чланица групе Г7 захтевао да се у заједничком документу нађе термин “вухански вирус” и да се Кина јасно означи као кривац за избијање епидемије.

С друге стране, Кина активно ради на стварању имиџа земље која је неопходна за решавање пандемије КОВИД-19, понајвише кроз пружање хуманитарне помоћи, али и путем све агресивније пропагандне кампање. Кина ради више од САД-а и ЕУ на међународном сузбијању пандемије. “Амерички одговор је катастрофалан са становишта јавне дипломатије, где је Трамп обуставио летове из Европе без претходне консултације са европским савезницима. Одговор ЕУ је исто трагичан, што се види у Италији”, Кина у овом случају користи неактивност Запада. “То се видело и пре када је Трампова администрација почела да напушта међународне споразуме о климатским променама и слободној трговини, Кина је покушала да се наметне у међународним форумима као нови лидер и покретач глобализације и међународне сарадње”. Кина, као и САД, прича о међународној сарадњи али је спроводи само онда када постоји њен интерес и када има могућност да наметне своја правила игре.

Кина тренутно добро користи пасиван приступ Трампове администрације и намеће се као држава која може да руководи процесом управљања глобалним ризицима. На сличан начин је Кина већ искористила америчко најављено повлачење из Париског климатског споразума, како би приказала своју приврженост решавању проблема глобалних климатских промена. Сада је још активнија у решавању проблема пандемије вируса корона, у борби против којег шаље помоћ државама широм света и на тај начин подиже свој углед”. Чини се да ће ова криза омогућити Кини да прошири своју позицију предводника међународне сарадње у државама у

koјима до сада није имала такву позицију (Италија и Шпанија, нпр) али и додатно ојача улогу у државама где је већ остварила висок ниво утицаја (попут држава које су обухваћене иницијативом *Појас и пут*).³³

Има и другачијих мишљења, Џозеф Нај³⁴ један од највећих стручњака за светску политику и творац концепта „мека“ и „паметна моћ“ сматра, прво, да Кина настоји да промени наратив након почетног неуспелог одговора на КОВИД-19. Неки то називају „дипломатијом маске за лице“. Дакле, шаље медицинску опрему приказујући се добронамерном. Међутим, показало се да такав наступ није баш најбоље примљен у Европи и другде. Многи то доживљавају као пропаганду а не као истинску помоћ (како је ми доживљавамо) другим људима. Друго, уколико ривалство глобалних сила и климатске промене измакну контроли, последице ће са моралног и практичног становишта бити веома рђаве, јер ћемо живети у много горем свету. Он не очекује нови хладни рат између САД и Кине већ „кооперативно ривалство“.³⁵ „То значи да ће у неким областима међу њима владати ривалство, а у другим биће потребно да сарађују.“ По његовим речима, Трампова администрација је својом политиком ослабила америчку меку моћ. Ипак, сматра да су према свим индикаторима моћи САД и даље једина глобална сила далеко испред Кине.

„Ако анализирате тврду моћ, САД издавају за одбрану четири пута више од Кине. На пример, Кина има два носача авиона, а САД 11. Дакле, САД су и даље једина глобална војна сила. Када је реч о економској снази мерено девизним курсом, америчка привреда је и даље водећа док је кинеска достигла две трећине њеног обима.“ Без обзира што је Трампова администрација уназдила савезништва и мултилатералне институције као важне изворе америчке моћи. Њена политика „Америка на првом месту“ у суженом смислу је ограничила меку моћ којом је Вашингтон располагао. Што се тиче меке моћи, као трећег елемента, дакле да остварите циљ захваљујући привлачности ваше земље, а не употребном силе или плаћањем – без обзира што је опала за време Трампа – америчка је и даље на неупоредиво вишем нивоу него кинеска. На листи 30 најатрактивнијих земаља, која је недавно објављена у Лондону, САД су међу првих 4-5, а Кина на 27 месту. Дакле, према свим овим индикаторима моћи САД су далеко испред Кине. Америчка премоћ неће трајати заувек, али нема представу када ће ишчезнути.

33 <https://talas.rs/2020/04/06/da-li-ce-kina-posle-pandemije-postati-globalni-lider/> (приступљено, 24.06.2020.)

34 Видети: Nye, J. S. (2011). *The future of power*. New York: Public Affairs. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Иницијатива 'Појас и пут' између тврде и меке кинеске моћи... 115

Nye, J. S. (2017a). Joseph Nyes Interview: Creativity essential for China's avoiding middle income trap. Xinhua, April 20, 2017. Downloaded 12.02.2018. http://www.xinhuanet.com/english/2017-04/20/c_136221614.htm

Nye, J. S. (2017b). China's Big Bet. Project Syndicate: The World's Opinion Page. June 12, 2017. Downloaded 12.02.2018. <https://www.project-syndicate.org/onpoint/-china-s-big-bet-by-joseph-s--nye-2017-06>

Nye, J. S. (2017c). Xi Jinping's Marco Polo Strategy. Project Syndicate: The World's Opinion Page. June 12, 2017. Downloaded 14.02.2018. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-belt-and-road-grand-strategy-by-joseph-s--nye-2017-06?barrier=accessreg>

Nye, J. S. (2017d). Joseph Nyes Interview: Better understanding between U.S., China benefits both. Xinhua, November 1, 2017. Downloaded 12.02.2018. http://www.xinhuanet.com/english/2017-11/01/c_136720345.htm

Nye, J. S. (2017e). America still holds the aces in its poker game with China. Financial Times, November 2, 2017. Downloaded 12.02.2018. <https://www.ft.com/content/80961dbc-bfc5-11e7-823b-ed31693349d3>

Nye, J. S. (2018). China's Soft and Sharp Power. Project Syndicate: The World's Opinion Page. January 4, 2018. Downloaded 15.02.2018. <https://www.projectsyndicate.org/commentary/china-soft-and-sharp-power-by-joseph-s--nye2018-01?barrier=accessreg>

35 <https://www.autonomija.info/dzozef-naj-kooperativno-rivalstvo-sad-i-kine-umesto-hladnog-rata.html>, 13.05.2020.

6. Европа у вртлогу односа САД и Кине, САД и Русије

Портал Политико³⁶ у најновијој анализи износи да ЕУ мора да се суочи са шест табуа након Хладног рата. То су: кинески фактор, нуклеарном одвраћању, заједничким интервенцијама, организовању политичке моћи и будућем наступу Европе на светској сцени. Сажето: Европа је суочена са стратешким изазовима без преседана након хладног рата, док је јачање Кине постало главна америчка спољнополитичка брига, којој ће амерички односи са европским савезницима бити све више подређени. На овом новом такмичењу у надмоћи, Пекинг ће се трудити да издвоји Европу од свог америчког партнера.

Реваншистичка Русија ће искористити сваку прилику да подели НАТО и ЕУ.

Допринос председника Доналда Трумпа биће у томе да поткопа добру вољу и поверење између САД и њених савезника. Ово значи, да је јасно стављењем до знања америчким савезницима у Европи да ће морати сами да се бране. С друге стране, Француска и Немачка, као два кључна играча у постбрегзитовској Европској унији, морају да нађу и инспирацију и “мишице” којима ће гарантовати европску безбедност у будућности. Међутим, иако је немачка елита дубоко узнемирена перспективом губитка америчког безбедносног покривача, њена влада и грађани су до сада углавном остали пасивни. Ни на француској страни, није ништа боље, а председник Емануел Макрон је додатно потпалио односе са Вашингтоном изразивши амбицију да створи “праву европску војску” док нема ни политичке ни војне услове за такав циљ. Ипак, како се крају приближава ера Ангеле Меркел, можда се отварају нове могућности за Европу. Мада, чисто сумњам, да ће Немачка и после одласка Меркалове нешто променити у вођењу своје спољне политике. Чак верујем, зависно од резултата избора у САД, да ће се приближити САД и искористити их за стварање доминантног односа у ЕУ. Посебно у односу на Француску.

Европљани морају да престану да игноришу кинески фактор као један од кључних у америчко-европским безбедносним односима.

Америчко стратешко такмичење са Кином ће досвести до све већег скретања америчког фокуса на источну Азију. Што значи, да Америка, како је тврдио и бивши министар одбране САД Матис, Америка не може да води два рата истовремено. Чак и ако је рат између САД и Кине мало вероватан, обе земље предузимају све одговарајуће мере опреза.

Ситуација на источном боку НАТО би могла да изазове нове руске покушаје да се преокрене “пресуда” са краја Хладног рата. Реално предвиђајући потребу Америке да се укључи у источну Азију, велике европске силе треба да се припреме за могућност да саме преузму одбрану континента. Такав нови приступ у подели оптерећења који има за циљ заштиту Запада могао би произаћи из савеза. Да не заборавимо, ни Кина ни Русија немају моћне савезнике. Преко НАТО и азијских земаља, Сједињене Државе још увек имају савезнике.

Други табу се тиче улоге француског нуклеарног одвраћања у одбрани својих савезника Европске уније, почевши од Немачке. Амерички капацитети се све више

³⁶ *Политико Еуропа* (стилизовано као *ПОЛИТИКО Еуропа*) је европско издање америчке новинске организације *Политико* која извештава о Европској унији. Седиште јој је у Бриселу, а додатне канцеларије у Лондону, Берлину, Варшави, Паризу и Франкфурту. Озбиљан Портал. 29. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/eu-mora-da-se-suoci-sa-sest-tabua-nakon-hladnog-rata> (Пристапљено, 27.06.2020.)

протежу између евроазијских и индо-пацифичких територија на начин на који то нису чинили током хладног рата. Док се САД фокусирају на Кину, источни бок Европе може бити лишен безусловног одвраћања које би требало да има у односу на Русију. Европи је потребно одвраћање, поред постојећих америчких нуклеарних капацитета НАТО.

Француска би, пре свих, могла да прошири свој нуклеарни кишобран на своје ненуклеарне европске партнере. Ова обавеза могла би укључивати ротацијско присуство француских борбених авиона способних за нуклеарну борбу на територији НАТО савезника у Европи, укључујући и Немачку. Биће потребне велике лидерске вештине како би се убедиле одговарајуће домаће јединице, док се истовремено избегава подстицање повлачења америчког нуклеарног оружја из Европе.

Када се ради о заједничким интервенцијама, Француска и Немачка заједно се морају сложити да ће се будуће војне операције на Блиском истоку и Африци одвијати у великом компромису - не треба да буде интервенција без значајних међусобних консултација, не треба да буде међусобно договорене интервенције без заједничког оптерећења у смислу преузимања ризика.

Вероватно најтежи табу који треба прекинути односи се на фискалне и монетарне темеље који подривају и удаљавају француски и немачки приступ структурисању европских финансијских тржишта и побољшању његове економске конкурентности. Ако обе стране прихвате ширу одговорност за континент са циљем да слабије европске државе учине отпорним против стратешки калибрисаног продора огромних кинеских фондова, Берлин би морао да ослободи стисак, тако да мање државе могу да избегну да се нађу на кинеском платном списку. То би подразумевало наменска средства ЕУ, од којих би већина долазила из Немачке, без обзира на то да ли ће то имати специфичан облик предлога француског лидера за буџет еврозоне.

Једнако важан табу односи се на француско-немачке разлике у организовању политичке моћи у Европи. Док Немци преферирају потребу за једногласном одлуком свих 27 чланица како би доносили одлуке, Французи преферирају Европу са две брзине која повремено покреће Европу напред.

Сшаубле - Ламерсов предлог из 1994. године може бити погодан за њихово решавање: у овом плану оне земље ЕУ које су највише посвећене монетарној, одбрамбеној и политичкој интеграцији би формирале кључну групу која се креће испред других. Елитне земље и другоразредне чланице ЕУ које се и данас не питају много, али служе као одбрамбени штит према Русији, куповину америчког оружја и лагеревање отпада.

Последњи табу говори о културном наративу који би требало да укаже на будући наступ Европе на светској сцени. Већ потрошена идеја "мировног пројекта" има мало привлачности међу младим Европљанима. Овај наратив мора да се претвори у много моћнији и самоуверенији, онај који најављује жестоку политичку вољу за одбрану темеља европске слободе, богатства и културе у свету који жели да их уништи. Уколико је могуће ове препреке превазићи, трансатлантска одбрана ће и даље бити терет, али терет који треба поделити.

Оно што је најбитније је да ће се такве иницијативе исплатити без обзира да ли САД настављају да играју активну и конструктивну улогу у трансатлантском савезу.

ЗАКЉУЧАК

Амерички легитимитет се за време Хладног рата чврсто ослањао на „лични интерес Европе“, одбрана од комунизма.. Данас, релативна стратешка независност Европљана утицала је на многе да повуку легитимитет који су некада признавали Америци. Заиста, нестанак претње СССР-а, данашња инаугурација једнополарног међународног система, и последица губитка структуралног легитимитета преокренуло је многе европске страхове и сумње на Запад преко Атлантика, далеко од сагледавања САД као заштитника и, самим тим, легитимног вођу. Већина Европљана данас осећа забринутост према неограничности Америке која је отишла ван њене контроле. Или како је то Кенет Волк написао: „неуравнотежена моћ, ко год да је одређује, представља потенцијалну опасност за остале“. Природа се, претпоставимо, згражава над моћним монополом исто као што се дешава са вакумом моћи. Зар није истина, као што је лорд Актон изрекао³⁷, „Моћ има тенденцију да се поквари, а апсолутна власт је апсолутно покварива. Велики људи су готово увек лоши људи ...“

У својој интерпретацији „нове либералне империје“ и „новог либералног империјализма“, Роберт Френсис Купер³⁸ империјални стратег и администратор полази од тога да је основно својство актуелног „тренутка“ светске историје његова турбулентност, конфликтност и хаотичност. Хаос је последица чињенице што је свет подељен на „постмодерне“ (САД, Велика Британија, ЕУ, Јапан), „модерне“ и „предмодерне“, односно „неуспешне“ државе („failed states“). Управо у овим „предмодерним“, односно „неуспешним“ државама, по Куперу се успоставља и репродукује стање трајног хаоса. Будући да ове „предмодерне“, односно „неуспешне“ државе више не испуњавају критерије за легитимну употребу силе, хаос који оне репродукују прети да се прелије на „модерне“ и „постмодерне“ делове света и угрози њихову безбедност и стабилност.

Зато „историјска одговорност“ и мисија „постмодерних“ држава, у овом случају реч је о САД и чланицама ЕУ, јесте да осигурају своју безбедност и стабилност, и то тако што ће у хаос „предмодерних“ држава, милом, али уколико устреба и силом, увести уређени поредак. Имамо га у Ираку, Сирији, Авганистану, Либији итд. Систем безбедности „постмодерних“ држава служи том циљу. Тај систем представља историјску новину. Новину засновану на сили, игнорисању међународног права, недостатку легитимитета у поступању.

Можда је ово и тачно, мислим на „историску новину“ али је сигурно и следеће:

Неконтролисани технолошки развој, ратови и јагања за профитом пратеће су последице глобализације као идејног концепта и амбијент за појаву асиметричних претњи. Такође, (зло)употреба савремених научних достигнућа, пре свега у области кибернетике, генетског инжењеринга и војне индустрије, као и слабљење демократских институција у свету резултирају уништавањем културних добара старих цивилизација, као и развојних капацитета малих народа, у савременом „сукобу Давида са Голијатом“, у борби за моћ и доминацију у свету у 21. веку.

37 Писмо бискупу Манделу Креигтону, 5.априла 1887. Транскрипт објављеног у историјским есејима и студијама, уредили ЈН Фигис и РВ Лауренце (Лондон, Макмилан, 1907.)

38 Купер је ову идеолошку платформу империјалне експанзије опширно представио 2003. године у својој књизи *Сламање нација. Поредак и хаос у Двдесетпрвом веку: The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century* (Atlantic Press, 2003), ISBN 0-7710-2266-2.

Насупрот биполаризму и униполаризму, 'Јединство кроз разлике' постаје слоган широм света заговорника мултиполаризма и то, не само у Кини, Русији, Индији, већ и у Аргентини и у другим државама света. То се данас у знатној мери разликује од девизе коју су одабрали Американци у 18. веку започињући свој успон као светска супер-сила, чије време, по економисти Саксу, истиче 2050. године, када ће место водећих сила заузети више земаља из различитих региона света.³⁹ Мислим да Сакс неће бити у праву, бар што се тиче године. Сигуран сам да ће се то десити много пре, али само под условом, да после поделе моћи уопште постоји свет у коме ће та нова, мултиполарна моћ доминирати. Ако превлада схватање да је сила моћ и да је само потребно задовољити сопствене интересе да би то престављало легалитет неке одлуке, а не да „само од УН може доћи легални и морални ауторитет и да су УН једино место где се налазе међународна правила и да се поштовањем истих стиче и легалитет“, не пише нам се добро. Посебно ако се испуни изречено од стране Збигњева Бжежинског да „САД више никада неће дозволити да било која држава у свету достигне моћ некадашњег Совјетског Савеза“. Шта из овога следи, закључите сами.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Aldos Huxley**: *Brave New World* – London: Chatto and Windous, 1932.
2. **Bergner, T. Jeffrey**. Нови светски поредак, нове суперсиле: Немачка, Јапан, САД, – Београд: „Белетра“, 1994. ВОЈНО ДЕЛО, 7/2017
3. **Beyme von Klaus**, *Suvremene političke teorije* – Zagreb: „Stvarnost“, 1977.
4. **George Kennan**, *A Fatefull Error*, New York Times, 5. februar 1997; Michael Mandelbaum, *The Dawn of Peace in Europe*, New York, 1996; Michael Brown, „The Flawed Logic of NATO Expansion“, *Survival*, no. 37, Spring, 1995,
5. **Henry Kissinger**, *Diplomacy*, New York, 1994, pp. 823-825; Zbigniew Brzezinski, „A plan for Europe“, *Foreign Affairs*, no. 74, Jan/Feb. 1995, pp. 26-42; William Odom, „NATO Expansions: What the Critics are Wrong?“, *National Interest*, no. 39, proleće 1995.
6. **Herbert Maršal Makluhan**, *Рат и мир у глобалном селу* из 1968. године, те у посмртно објављена књига *Глобално село* (1989.), написаној са Брусом Пауерсом
7. **John Emerich Edward Dalberg-Acton**, 1st Baron Acton, 13th Marquess of Groppoli , KCVO , DL (10 January 1834 – 19 June 1902) was an English Catholic historian, politician, and writer. Писмо бискупу Манделу Креигтону, 5.априла 1887.Транскрипт објављеног у историјским есејима и студијама, уредили ЈН Фигис и РВ Лауренце (Лондон, Макмилан, 1907.)
8. **Joschka Fischer** auf dem Kosovo-Sonderparteitag in Bielefeld 1999 – YouTube
9. **John J. Mearsheimer**, „Back to the Future“, *International Security*, no. 1 (Summer).
10. **Kenneth N. Waltz**, „The Emerging Structure of International Politics“, *International Security* 18, no. 2 (Fall), 1990.
11. **Kenneth N. Waltz**, *Theory of International Politics*, McGraw Hill, New York, 1979.,str.54,;
12. **Kenneth N. Waltz**, *Evaluating Theories*, in: John A. Vasquez, Colin Elma
13. **Meier, Ernst-Christoph.**, Nelte, Klaus-Michael., Schäfer, Heinz-Uwe. *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik Deutschland in einem veränderten internationalen Umfeld.* – Hamburg: Germany, Verlag E.S. Mittler & Sohn, 2006.
14. **North David**, Kriza američkog kapitalizma i rat protiv Iraka, 21 Mart 2003.

³⁹ Bergner, T. Jeffrey. Нови светски поредак, нове суперсиле: Немачка, Јапан, САД, – Београд: „Белетра“, 1994. ВОЈНО ДЕЛО, 7/2017

15. **Russel, B.**, The conquest of Hapiness – London: 1930.
16. **Terry Deibel**, Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft, Cambridge University Press, New York, 2007, p. 128
17. **Волт Стивен**, Геополитичко такмичење САД и Кине укључује ризик од оружаног сукоба. Доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/intervju/5049417.html> (Приступљено 27.06.2020.)
18. **Драган Р. Симић**, Наука о безбедности – савремени приступи безбедности, ЈП „Службени лист“ СРЈ, Факултет политичких наука, 2002, с. 112–129. за геополитичке студије „Југоисток“ и Институт за политичке студије, 2004.
19. **Купер Френсис Роберт**, *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century* (Atlantic Press, 2003), ISBN 0-7710-2266-2
20. **Мутаџић, Раденко**, Еволуција партнерске политике НАТО-а, Министарство одбране Републике Србије, Медија центар „Одбрана“, 2013. стр.2.
21. **Петровић, З.- Пироћанац**, Мали појмовник геополитике, јединица „мондијализација (глобализација)“ Београд: Центар
22. **Радован Вукадиновић**, Лидија Чехулић Вукадиновић, Давор Божиновић, НАТО еуро-атлантска интеграција, Топикал, Загреб, 2007.
23. **Чехулић Лидија**, Еуроатлантизам, Политичка култура, Загреб, 2003.
24. **Joschka Fischer** auf dem Kosovo-Sonderparteitag in Bielefeld 1999 – YouTube
25. NATO Handbook, NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2006, p. 18.
26. <https://sr.wikipedia.org/wik> Јошка Фишер
27. <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1331528>
28. <http://www.intermagazin.rs/najmocnije-kinesko-oruzje-probija-americku-odbranu-kineski-wu-14/>
29. <https://www.wsws.org/sh/articles/2003/03/21/dn-m21.html> https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=08&dd=18&nav_category=78&nav_id=1432394
30. <https://talas.rs/2020/04/06/da-li-ce-kina-posle-pandemije-postati-globalni-lider/>
31. <https://www.autonomija.info/dzozef-naj-kooperativno-rivalstvo-sad-i-kine-umesto-hladnog-rata.html>, 13.05.2020
32. <https://velikirecnik.com/2016/01/04/legitimitet>
33. <https://talas.rs/2018/06/28/fukujama-kraj-istorije/>
34. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/eu-mora-da-se-suoci-sa-sest-tabua-nakon-hladnog-rata>
35. <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/400062>
36. <http://rs.n1info.com/Svet/a547370/Angela-Merkel-o-NATO.html>
37. <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:771249-LAZANSKI-Amerika-je-dobila-hladni-rat-razorila-Srbiju-stavila-Evropu-u-dzep---a-onda-se-pojavio-Putin>
38. <https://www.dw.com/sr/angela-merkel-potrebna-nam-je-evropska-vojska/a-46279596>